

A hollandiai magyar gyermeküdtetés az 1920-as években

Számosan élnek közöttünk, akik hallottak már a *gyermekvonatokról*. Testvérük, édesanyjuk, édesapjuk, nagyszüleik, esetleg szomszédaik közül valaki annak idején, akár már 1920-ban, ott ült a Hollandiába tartó Liga vonatán.

1922. január 22-én, az akkor 10 éves nagymamám, Baranyi Ilonát is kikísérte édesanyja a Keleti pályaudvarra, hogy az Országos Gyermekvédő Liga XV. transzportjával elindíthassa a messzi Hollandiába. Nagymamám több mint két évet töltött az amszterdami – ahogy Ő emlegette – „hollandi papi és mami” házában, ahol felerősödött, megtanulta a nyelvet, iskolába járt, barátokat, valamint az egész további életére kiható élményeket szerzett. A dobozra, melyben hollandiai levelezését és emlékeit őrizte, a következőket írta rá: „Az 1922–23 és 24-ik év eleje, gyermekkorom legboldogabb időszaka. Örök hála és köszönet Hollandia népének. Ha nagyon szomorú voltam és vagyok gondolatban mindig ide térek vissza.”

Nagymamán egy volt, a közül a több tízezer gyermek közül, akiket 1920 és 1930 között, Hollandián kívül Belgiumba, Svájcba, Angliába, Svédországba, sőt Finnországba is elvittek, hogy ott pár hónapra, vagy akár évekre, nevelőszülők gondjaira bízzák őket.

Az első, Hollandiába tartó Liga vonat 1920. február 8-án indult el a Keleti pályaudvarról, melyet többek között Huszár Károly miniszterelnök is elbúcsúztatott. Hazánk ekkoriban az első világháború egyik veszteseként, éppen a megkötendő béke feltételeit várta, melynek átvételére már el is indult az Apponyi Albert vezette küldöttség Párizsba. Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátummal Magyarország elvesztette területének mintegy kétharmadát, gazdasági erőforrásainak, réteinek, erdőterületeinek, kiépített vasútvonalainak nagy részét. Az országban infláció, munkanélküliség és lakásínség alakult ki.

Hollandia trónján az 1920-as években az Orániai-ház leszármazottja, Wilhelmina királynő ült. A holland állam az első világháborúban meg tudta őrizni semlegességét, így gazdasági ereje, lakosainak életszínvonala sem változott különösebben a háború előtti időszakhoz képest. A holland római katolikus családok már az első világháború kezdete, vagyis 1914 óta fogadták a szomszédos Belgiumból érkező elesett gyermekeket. 1917-ben már az első német, és egy évvel később pedig az első osztrák gyermekvonat is megérkezett Hollandiába.

A hollandok tehát segíteni akartak a háború miatt rossz gazdasági helyzetbe került országokon, de ahhoz, hogy ezt a segítséget a számunkra is megadják, először tudatosítani kellett bennük, hogy mi is léteünk és háború által meggyötört ország vagyunk.

1. A gyermeküdtetés elindítása

A kezdetek

Arra, hogy hazánk önálló ország és hogy a magyar egy különálló, nagy múltú nemzet, amely ugyanúgy elszenvetde a háború csapásait, először az egykori holland miniszterelnök, dr. Abraham Kuyper leányai hívták fel a holland közvélemény figyelmét. Henriette S. S. Kuyper és Johanna H. Kuyper kisasszonyok 1916-ban fél évet töltöttek Magyarországon, a budapesti holland missziós kórház szolgálatában. Emlékeit Henriette S. S. Kuyper egy könyvben is megörökítette, mely *Hongarije in Oorlogstijd* – vagyis Magyarország a háború idején – címmel jelent meg 1918-ban. Kuyper kisasszony a következőképpen ír könyve bevezetőjében: „Magyarország egyfajta ‘terra incognita’ Európában, úgy érzem, mintha Kolumbuszhoz hasonlóan egy

új földrészt fedeztem volna fel. Most már értem Joseph Aug. Lux. miért írja, a nemrégiben Magyarországról megjelent könyvében: »Ungarn, eine mitteleuropäische Entdeckung.« Se nem germán, se nem latin és nem is szláv, Magyarország olajcseppként úszik az európai népek tengerén. A viharos hullámok olykor ellepték, feloszlatták és szétszórták, de az olajcsepp mégis mindig fennmaradt. Európa közepén, mégsem Európa tulajdonaként. Magyarország különálló ország, saját nyelve, saját művészete, saját kultúrája van. Nem európai, egyedi, magyar.”

Arra, hogy mennyire fontos volt tudatosítani a holland népben, hogy a Monarchia nem csupán Ausztriából állt, utalt Sípos Istvánnak a Magyar–Holland Szemlében, 1924-ben megjelent cikke is:

„Az Amstelen kis vonatgőzös sígokat a szembejövőkre. Árbócán magányos sírály gubbasztja a sors átkait.”

„ – Messze utazik, minér?

– Hm... és eltűnődik. – Milyen nemzetiségű, minér?

– Magyar vagyok, jüffrá!

– Á! Oszterrájch? Nit vár?

– Nem jüffrá, nem! Magyar!

– Ja-ja. Tsechoszlovák! ... Ja? He?

...És hiába magyarázom, hogy: nem osztrák, nem cseh, nem szlovák. Elképzelni sem tudja, hogy a magyar egy külön, társtalan árva nemzete a földnek. Látom, érzem, tudom, meggyőződöm róla: azt hiszi, a nyelvünk, a fajunk eredete egy, vagy a csehvel, vagy osztrákkal.”

„Mert a trafikos kisasszony nem elszigetelt jelenség ezzel a hitével. Ő e percben a holland közvélemény. Mindenütt ugyanezzel a hittel találkozom. Csak az egyetemi végzettségű emberek tudnak ró-lunk valamivel többet. Az én erősködésem csak túlzott nacionalizmustól átfűtött propagandának gondolják és – nem hiszik.”

A Hollandiába indított magyar gyermekakciók megkezdése előtt elsődleges feladat volt tehát a magyar nép helyzetének megismertetése, bemutatása a hollandok számára. A Kuyper kisasszonyok ennek érdekében, többek között 1918 karácsonyának másnapján is, előadást szerveztek az egyik hágai református templomban. A Tanácsköztársaság leverése után, Johanna H. Kuyper Magyarországról érkezett felvetésre, mely ekkor már a magyar gyermekeknek nem csupán testi, hanem kálvinista szellemű lelki gondozását is kérte, pártfogásba vette a gyermeküdtetés ügyét és megkezdte a tárgyalásokat a budapesti holland főkonzullal, Clinge J. Fledderus-szal.

A főkonzul fiának, J. D. Fledderus-nak a visszaemlékezése szerint apja banktisztviselőként került először Rómába, majd Berlinbe, ahol bankja új fiókvállalatainak felállításával, egyúttal még a főkonzuli tisztséget betöltötte. 1912-től Pestre helyezték. A Tanácsköztársaság idején majdnem minden külföldi elmenekült Magyarországról, de Clinge Fledderus itt marad. Az itteni nyomort látva, magyar származású feleségén keresztül levelet küldött egy holland lapnak, melyben a hollandok anyagi támogatását kérte hazánk számára. Az adományokból olyan hatalmas összeg gyűlt össze, ami lehetővé tette egy nagyobb méretű segélyakció megindítását. Úgy tűnik tehát, hogy a Johanna H. Kuyper kisasszony által támogatott gyermeküdtetési akció ötlete és a Fledderus főkonzul által összegyűjtött pénz egymásra tált.

1920. január 24-én Johanna H. Kuyper a következő felhívást tette közzé a „De Standaard” hasábjain: „Egy Comité alakult az elesett magyar gyermekek Hollandiába hozatalára. Ehhez azonban elsősorban pénz szükségesség és másodsorban családok, akik ezeket a gyermekeket, legalább két hónapra, ingyen vendégül látják. A Hága-i Odijkstraat 36-ba várjuk azoknak a családoknak a címét, akik magyar gyermekeket szeretnének befogadni, pontosan megjelölve, hogy leginkább milyen gyermeket (gyermekeket) szeretnének (nemre, életkorra, vallásra, helyzetre való tekintettel) és, hogy esetleg a ruházatról is tudnának-e gondoskodni. Az első vonat, 600 gyermekkel, hamarosan elindul Budapestről, melyet az Önök áldozatkészsége folytán, még számos vonat követhet.”

A gyermeküdültetést megindító szervezetek

Az első magyarországi gyermekvonat tehát a hollandiai református egyház közreműködésével létrehozott *Centraal Comité voor de Noodleidende Hongaarsche Kinderen* (C. C.), vagyis *A Szükséget Szenvedő Magyar Gyermekek Központi Bizottsága* meghívására érkezett meg Hágába. Ez a szervezet 1919. november végén alakult Hágában. Első elnöke a hágai református lelkész dr. F. Geel van Gildemeester, titkára pedig dr. Theodor van Schelven lett. Van Schelven úr felesége, a magyar származású Balogh Irén, szintén sokat tett a magyar gyermekakciók ügyéért. 1920 nyarán elfoglaltságaira hivatkozva van Gildemeester lemondott elnöki posztjáról és ettől kezdve az akciók hivatalos befejezéséig, Willem C. A. van Vredenburg báró töltötte be ezt a tisztséget, akinek ugyancsak magyar származású neje, Apor Henrietta, szintúgy sokat segített a magyar gyermekek hollandiai üdültetésében.

Az első magyar transzportot hazánkból a már 1906 óta működő *Országos Gyermekvédő Liga* (OGYL) indította el. A Liga alapító elnöke gróf Edelsheim-Gyulai Lipót volt, célja pedig egy országos gyermekvédő alap létrehozása, melynek kamataiból a gyermekvédelem legkülönbözőbb ágait kívánta támogatni. A Liga küldöttsége rendszeresen részt vett az 1919-ben, Genfben megalakult *Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség* konferenciáin, ahol mindig beszámolt a magyarországi gyermekvédelem aktuális helyzetéről.

A gyermekakciók megindulásakor a Liga fővédnöknője Izabella főhercegné, kormányzó elnöke gróf Széchenyi László, igazgatója pedig Neugebauer Vilmos volt.

A római katolikus akció megindítása

Az első gyermekvonatot hamarosan továbbiak követték, de a protestáns *Centraal Comité* által meghirdetett akcióra protestáns nevelőszülők jelentkeztek, akik protestáns gyermekeket szerettek volna befogadni. Elsősorban fiatalabb korúakat – 12 év alatti fiúkat és 14 év alatti leányokat –, de kevesebb fiút.

A második transzporton állítólag az 550 gyermekből, az igények ellenére még mindig 180 katolikus ült, a fiúk és a leányok aránya pedig fele-fele volt, s nem egy fiú már betöltötte a 15., 16. életévét. A fiatalok közül kb. hetvenet, családok jelentkezése hiányában, egy hétre szállóban helyeztek el, majd végül Dordrecht-i családok fogadták be őket.

Hazánknak hamarosan szembesülnie kellett a holland nép segítőkész, ám saját feltételeihez következetesen ragaszkodó mentalitásával. Erre utal a hágai magyar ügyvivő 1921-ben íródott levele is: *„Nem szabad továbbá elfelejteni, hogy ez egy nagyon jó szívé, de roppant józan és reálisan gondolkodó nép. A gyermekakcióknak felekezeti szerint való tagozása az itteni speciális belviszonyok következtében feltétlenül szükséges. A mi belviszonyaink viszont indokoltá teszik egy neutrális intézmény, az Országos Gyermekvédő Liga működését...”*

Hazánk tehát kénytelen volt belátni, hogy a hollandiai merev vallási elkülönülés miatt, a protestáns szellemiségű *Centraal Comité* akciója mellett, szükségszerű egy különálló római katolikus akció létrehozása. Az Arnold Frans Diepen püspök elnökléte és Jos van Mackelenbergh igazgatása alatt működő *Nederl. R. K. Huisvestings-Comité te 's Hertogenbosch* (Hv. C.), vagyis a *'s Hertogenbosch-i Holland Római Katolikus Szállásadó Bizottság* már 1914 óta foglalkozott a belgiumi, később pedig a német, valamint az osztrák gyermekek hollandiai üdültetésével. Huszár Károly miniszterelnök személyesen kereste fel a s' Hertogenbosch-i szervezetet, hogy rábeszélje, hozzon létre egy magyar albizottságot is. A Huisvestungs-Comité ekkor Budapestre küldte bécsi megbízottját, Metternich grófot, hogy kikérje véleményét hazánk gazdasági helyzetéről. A grófnak a magyarországi nyomorról adott jelentése meggyőzte a katolikus bizottságot a magyar akció megindításának szükségességéről.

Ezt követően alakult meg Budapesten a s' Hertogenbosch-i bizottság magyarországi társ-szervezete, a *Magyar-Holland Katolikus Gyermeksegélyző Bizottság*, melynek elnöke Csernoch János esztergomi hercegprímás, tagjai pedig többek között Huszár Károly miniszterelnök, illetve a későbbi kormányzó, Horthy Miklós felesége voltak. Így érkezhettek meg tehát 1920. május 27-én (más források szerint 26-án), az Országos Gyermekvédő Liga negyedik transzportjaként, az első katolikus gyermekvonat Hollandiába.

2. A gyermekcsoportok Hollandiában

Az első csoport

1920-ban körülbelül hat gyermekcsoport hagyta el Magyarországot. Az Országos Gyermekvédő Liga kimutatása szerint, ebben az évben 3588 gyermek utazott Hollandiába, akik közül 2453 a protestáns hágai Centraal Comité, 1135 pedig a 's Hertogenbosch-i római katolikus Huisvestings-Comité meghívására érkezett. 1920-at megelőzően azonban, tudomásunk van egy úgynevezett próbatranszportról is, mely 1919 végén indult és feladata az utazás esetleges nehézségeinek feltérképezése volt. A próbacsoporttal 24 gyermek utazott menetrend-szerinti járáttal Hollandiába.

Az első Liga vonat, amely már kizárólag az üdültetésben részt vevő gyermekeket szállította, 1920. február 8-án hagyta el a Keleti pályaudvart. A szerelvényen 260 leány és 340 fiú tartózkodott, velük tartott többek között, 10 diakonissza, 20 ápolónő, két orvos, valamint a hollandiai vicekonzul, I. H. B. Kerncamp is.

Dr. Zellendorf Dezső alezredes orvos jelentése szerint az ún. 15. számú kórházvonat délután 1 órára, már indulásra készen állt a pályaudvaron. A gyermekeket csoportonként fél négyig helyezték el a kocsikban, majd uzsonnát osztottak ki nekik. Búcsúztatásukra többek között megjelent a miniszterelnök, Huszár Károly, és dr. Raffay Sándor református püspök is. A Liga vonat délután 5 órakor indult el és este 11-re érkezett meg Győrbe, ahonnan másnap reggel 9 órakor indult tovább. A gyermekek délután 4 órára érkeztek Bécsbe, ahol felfedezték, hogy egy 13 éves leányt, bejelentés nélkül felcsempészték a vonatra. A kisleányt a holland konzul kérésére leszállították és visszavitték Budapestre. A vonat másnap, 10-én hajnali 4 órára érkezett a német határátkelőhelyhez, Passauba. A vámvizsgálat után a szerelvény továbbhaladhatott és 11-én, este 7 órakor ért a német-holland határhoz, Emerichbe. A hollandok azonban „az előírt revízió miatt” csak másnap reggel fogadták a szerelvényt, amely végül február 12-én reggel, Zevenaar-nál lépte át határt.

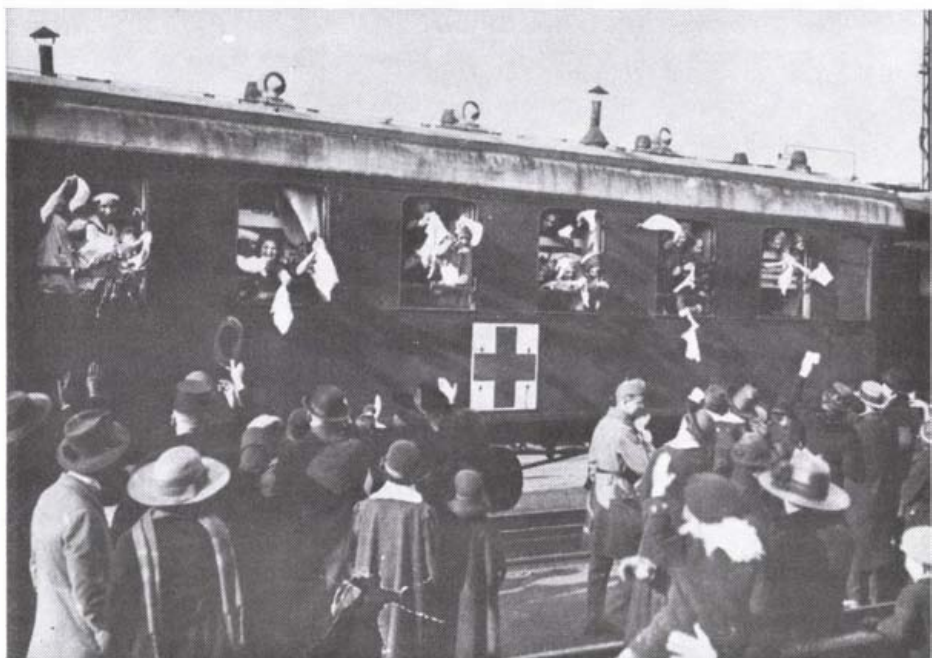
A vonatot a holland határátkelőhelynél a Centraal Comité küldöttsége üdvözölte. A gyermekeknek február 12-én még Zevenaarban kellett maradniuk, mert itt derült ki, hogy melyik családhoz kerülnek majd. Szétosztásukra végül másnap Utrechtben került sor, ahonnan természetesen kísérők felügyelete mellett, csoportokban utaztak tovább, az ország különböző részeibe.

Szülők és gyermekek

Az újabb csoportok indításáról a szülők elsősorban az iskolán keresztül értesültek, de az is előfordult, hogy az orvos javasolta egy-egy vézna, alultáplált kisgyermek édesanyjának, hogy küldje el valamelyik transzporttal. A szülők általában versengtek azért, hogy kijuttathassák gyermekeiket, hiszen tudták, Hollandiában lényegesen jobb módba kerülnek majd. Ezenkívül, gyakori volt, hogy a nevelőszülők az itthon maradt családok is élelmiszer, vagy ruha csomagok küldésével támogatták. Drevenka Gizella visszaemlékezése szerint, nevelőszülei anyni kakaót küldtek a családjának, hogy édesanyja ellátta vele az egész utcát.

A gyermekekről való gondoskodás és az itthoniak támogatása persze függött a fogadó család anyagi helyzetétől is. Tudunk olyan esetről, amikor a nevelőszülők a várnál hamarabb hazaküldték a hozzájuk került gyermeket, mert közben kiderült, hogy anyagi erejüket mégis felülmúlja a gyermek ellátása. Mind protestáns, mind katolikus részről különböző anyagi háttérrel rendelkező emberek jelentkeztek a bizottságok felhívásaira. A hat gyermekes parasztcsaládtól egészen a jómódú kereskedő-famíliáig. Ez is megerősíti Vredenburg báró azon megállapítását, hogy a gyermekakció humanitárius kezdeményezés volt.

A hollandok – mint már említettem – kezdetben nem sokat tudtak hazánkról, ezért az akció megindulásakor gondot okozott, hogy nem jelentkezett elég olyan család, aki magyar gyermeket szeretett volna befogadni. Magyarországi protestáns prédikátorok és katolikus papok járták Hollandia templomait, hogy a szöszékekről családokat toborozzanak a magyar gyermekek befogadására. Közülük, a protestáns Antal Géza, pápai teológiai tanár, dr. Kállay Kálmán református lelkész, a római katolikus Mészáros János érseki helynök, valamint dr. Knéber Miklós pápai kamarás nevét kell feltétlenül kiemelni.

Hollandiába induló magyar gyermekek a Keleti-pályaudvaron (BTM-Kiscelli Múzeum. Ltsz.: 13156-28)

Hollandiából hazaérkező gyermekek a Keleti pályaudvaron (1921). A táblán látható szám a vonat azon kocsját jelöli, melyen ezek a gyermekek utaztak (BTM-Kiscelli Múzeum. Ltsz.: 13602-29)

A hollandiai szülők tehát az egyházon keresztül, újsághirdetésekből, vagy egymástól értesültek egy-egy újabb csoport érkezéséről. Egy ilyen újsághirdetést olvashatunk a *Friesch Kerkblad* 1923-as hasábjain:

Gyermekek ezrei várnak még hollandiai befogadókra. Nagy a nélkülözés. A Magyarországról érkező hírek borzasztóak. Gyermekek tömegei halnak meg az alultápláltság következtében. A szülők a legjobb akaratukkal sem tudják őket ellátni. Ki szeretne novemberben, a téli hónapokra, még egy gyermeket fogadni? Az azonnali segítség dupla akkora. Télen rosszabb a helyzet, mint nyáron. Nincs élelem és nincs tüzelőanyag. A Bizottság várja a jelentkezésüket.

A Bizottság nevében, Visser-Andriessen

Bár a nevelőszülők között ugyanúgy megtaláljuk a szegényebb, mint az egészen gazdag családokat, a befogadók zöme mégis középosztálybeli kiskereskedő, hentes, vagy éppen cukrász volt. A Leiden-i regionális római katolikus szervezetre vonatkozó feljegyzések szerint, az itteni bizottság kifejezetten a közép- és alsó társadalmi rétegekből kereste a nevelőszülőket, mivel el akarta kerülni, hogy a magyar gyermekek túlságosan nagy anyagi különbséget érzekeljenek a valódi és a fogadott családjuk között.

A főleg középosztálybeli befogadókhoz hasonlóan, többnyire az elszegényedett középosztálybeli magyar családok gyermekei kerültek ki nagy számban Hollandiába. Az első római katolikus transzport esetében például kikötés volt, hogy kizárólag a magyar középosztálybeli családok gyermekei vehetnek részt rajta, mivel a Comité felmérései szerint, ők voltak ekkoriban erre a leginkább rászorulva.

Az 1920-as évek elején, az elcsatolt területekről, a munkanélküliség a megaláztatások következtében, számos magyar köztisztviselő és szabad foglalkozású értelmiségi menekült át hazánkba, de itt is állás- és lakásínség volt, ezért közülük sokan, nagyon szegény körülmények között, vasúti vagonokban, később barakkokban laktak. A következőket írta róluk Johanna H. Kuyper kisasszony 1920-ban:

„Nem egy család (...) vagonban lakik. Hogyan kerültek oda, kik ők? Talán Budapest csavargói, akik itt kerestek fedelet maguknak? Nem, az ő történetük ennél sokkal megrázóbb.

E családok családfői még nem is olyan régen Erdély székhelyének – Kolozsvárnak voltak az első emberei. Egyetemi professzorok, gimnáziumi tanárok, ügyvédek és bírák...”

Rajtuk kívül számos hadiárva is utazott a vonatokkal. Kislányok és kisfiúk, akik nagymámhoz hasonlóan a világháborúban elvesztették az édesapjukat. Sajnos rajtuk kívül sok szegény család élt Magyarországon. Hét-nyolc gyermekes családok, ahol számított, ha egy fővel kevesebből kell gondoskodni.

A szülőknek, ha tehát amellet döntöttek, hogy ki szeretnék küldeni a gyermeküket valamelyik transzporttal, először ki kellett tölteniük az Országos Gyermekvédő Liga jelentkezési lapját. A Liga ezután, levélben értesítette a szülőt a következő csoport indulásáról és felkérte, hogy vigye el gyermekét a kötelező orvosi vizsgálatra. Itt általában azt nézték, hogy a gyermek mennyire szorul rá az üdültetésre, nincs-e valamilyen fertőző betegsége, mert ebben az esetben nem engedték fel a Liga vonatára. Ha az orvos is javasolta az utazást, akkor már csak az úti okmányok beszerzése maradt hátra. A gyermekek a rendőrségtől, útlelél gyanánt, két-nyelvű magyar–holland, esetleg magyar–német személyazonossági igazolványt kaptak. Az első években még csoportos vízummal utazhattak, 1924-től kezdve azonban a 13 év feletti gyermekeknek már a saját nevükre kiállított vízummal is rendelkezniük kellett.

Az indulás

A gyermekek a Keleti pályaudvarról indultak, általában vasárnap délután, öt-hat óra tájban, egykori, első világháborús kórházvonalakkal, melyeket a Honvédelmi Minisztérium bocsátott az Országos Gyermekvédő Liga rendelkezésére. Érdekes információval szolgál az elindulással kapcsolatban, Krúdy Gyula 1923-ban megjelent novellájának részlete, melyet a Gyermekvédő Liga megbízásából írt és a *Liga Gida kalandjai Hollandiában és a világ egyéb tájain* címet viseli:

„Keleti pályaudvar indulási oldalánál egy nemzetiszínű karszalagos kövér ember várta a város minden tájékaról érkező gyermekeket. Az öregember gyűjtötte össze a fiúkat és leányokat, elválasztotta őket szüleiktől. Jó atyámat és anyámat messzire, a pályaudvar végébe küldte.

– Most mér a ligáé a fiú, ne tessék vele tovább törődni – szólt vidám hangon és erősen megfogta a kezem.

Az ajtókat mindenütt rendőrök állották el, innen bizony nem tud elszökni senki, ha bekerült. A nagy, második osztályú váróteremből egy fehér-főkötős, feketeszemű, barna asszony kukkantott ki. Erre, erre-íntgett, mintha direkt engem várt volna ő is.

Átvett az öregembertől és jó erősen megfogta a kezem, bevezetett a váróterembe. Ott az igazgató és más urak jöttek elé, mintha már nagyon régen leskelődnének utánam. Megkérdezték a nevemet és egyszerre felkiáltottak, hogy jó helyen vagyok, álljak be csak a sorba. Nem is tudtam eddig, hogy olyan fontos személyiség lettem.

„Olyan rendben álltunk valamennyien, hogy a légy zúgását is meg lehetett volna hallani, ha ugyan lett volna légy még szeptember végén. A sor elején táblát tartott egy fiú, amely táblára számjegy volt írva.”

„A leányok a terem túlsó oldalán voltak felállítva... A lányok során 1-es, 2-es, meg 3-as számok voltak...”

„Megszólt erre a mellettem álló fiú, egy zöldkabátos nyurga égimeszelő:

– Azok a számok azt jelentik, hogy melyik kocsiba kell szállni.”

„És egy szürkekabátos, pirosarcú úr arról kezdett beszélni, hogy tiszteljük és szeressük a hollandokat, akikhez vendégségbe megyünk, mert a hollandusok egytől-egyig nagyon jó emberek, csak mi jól viseljük magunkat, hogy a ligának ne hozzunk szégyent a fejére.”

„S ezután elénkeltük a magyarok inádságát az Isten áldd meg a magyart!”

„Felkészülni! – kiáltotta most egy trombita hang. A táblák megmozdultak a sorok elején...” „... fel-tuszkoltak egy vasúti kocsiba, lenyomtak egy padra, a fejem fölé tették a kis csomagomat, ránk zárták az ajtót ... olyan gyorsan történt mindez, hogy alig maradt időm, hogy jó helyet biztosítsak magamnak az ablaknál...” „Amint ott tolkodva, könyökölök az ablaknál egyszer csak megpillantom a vasúti kocsí mellett jó apámat és szegény édesanyámat, amint sírva nézik a tolongásomat.” „Erre aztán úgy elszégyelltem magam, hogy még sírva is fakadtam talán...”

A novella szerint tehát egy kisebb ünnepség keretében bocsátották útjukra a gyermekeket, a vonaton pedig a leányok és a fiúk külön kocsiban ültek. Drevenska Gizella visszaemlékezése szerint, amikor 1921-ben kikerült Hollandiába, a vonaton még csak padok voltak. Ő maga pedig, kis termete miatt, a padok fölötti csomagtartóban aludt. Feltehetően 1922-től kerültek háromszintes emeletes ágyak a kocsikba, de ez sem tette sokkal kényelmesebbé az utazást, hiszen egy-egy ágyon általában két gyermek feküdt.

A gyermekek hivatalos kíséretével, egy-egy transzport irányításával, a Honvédelmi Minisztérium megbízott egy katonatisztet, közvetlen kíséretükkel pedig kb. 20-30 főnyi, vörös-keresztes hivatásos ápolónő, valamint a protestáns vonatokon, diakonisszák, a katolikus vonatok esetében pedig apácák foglalkoztak. Általában két ápolónő jutott egy-egy kocsira. 1922. december 1-én alakult meg az Országos Gyermekvédő Liga önkéntes gyermekvédőnői szervezete, akiket egyenruhájuk miatt a köznyelv, csupán a zöldfityulás hölgyek gárdájaként emlegetett. A Liga emlékkönyve szerint a szervezet ekkor 120 tagból, általában tanító és tanárnőkből, valamint ápolónőkből állt, akik hivatásuk teljesítésére fogalmat tettek.

Az utazás

A gyermekek nagy része a fővárosból származott. Aki vidékről érkezett, azzal általában a szülei jöttek fel a Keletibe, illetve több, azonos helyről származó gyermekekből álló transzport esetében előfordult, hogy a Liga egy Budapest felé tartó menetrendszerinti vonaton néhány kocsit elkülönített a számukra.

Az utazás Hollandiába a Budapest–Győr–Bécs–Linz–Passau–Emerich–Zevenaar–Arnhem–(Utrecht)–(Hága), vagy (Nijmegen)–(’s Hertogenbosch) útvonalon, általában három napig tartott. A gyermekeknek váltás fehérneműt, ruhát és cipőt kellett magukkal vinniük, ezen kívül pedig valamilyen kis edényt, amiből enni és inni tudtak a hosszú út során.

Zellendorf Dezső alezredes a következőket írta az első gyermekvonat élelmezéséről: „A gyermekek élelmezése részben a hollandi segélyakció, részben pedig az Országos Gyermekvédő Liga készletéből történt.” A reggeli kakaó és kondenztej, az ebéd leves és hús főzelékkel, az uzsonna

szintén kakaó és kondenztej, a vacsora pedig tejberizs, vagy dara volt. Ehhez járt naponta 400 gramm kenyér és a holland vicekonzul jóvoltából, minden gyermek számára egy csokoládé. A szülők persze anyagi erejükhöz mérten, általában otthonról is küldtek valamennyi elemőzsiát a hosszú útra. Krúdy novellája szerint minden vonathoz külön konyhakocsi tartozott, ahol el tudták készíteni a gyermekek számára kiosztott ennivalót.

Sok panasz volt azonban a vonaton lévő vízellátás miatt, a vízkészlet ugyanis általában kevésnek bizonyult és ennek pótlására csupán a megállóhelyeken kerülhetett sor. Mosakodási lehetőség nem volt a vonaton. Reggelenként az egyik kísérő járt körbe egy lavór vízzel, melyben a gyermekek egy kicsit felfrissíthették magukat. A vonaton egyébként a tisztaságra és a higiénia nagyra figyeltek, Krisztics Ilona emlékei szerint, a kocsik mindig tiszták és frissen festettek voltak.

A három napos, sőt esetenként még ennél is hosszabb utazás természetesen fárasztó volt a gyermekek számára. Tudunk olyan esetről, amikor egy kisfiú, valószínűleg eleve rossz fizikai állapota miatt, nem bírta az út fátalmait és pár órával az érkezés után meghalt. Az is előfordult, hogy az orvosi vizsgálat ellenére is, valamelyik gyermek megbetegedett az utazás alatt. Ezeket a gyermekeket ilyenkor, az e célból fenntartott, orvosi kocsiban különítették el.

Megérkezés Hollandiába

A gyermekvonatot a holland határnál már fogadta a Centraal Comité, illetve a Huisvestings-Comité néhány kiküldött tagja, akik ellenőrizték, hogy ne legyen fennakadás a határátlépéskor és egyúttal uzsonnával is megvendégelték az érkező gyermekeket.

A vonat utasait azután általában Arnhemnél, vagy Utrechtnél szétosztották, és kisebb csoportokban utaztak tovább a számukra kijelölt nevelőszülőkhöz. Krisztics Ilona visszaemlékezése szerint még a Keleti pályaudvaron, a Ligától mindenki kapott egy kis Magyar-Holland szótárt, valamint egy táblát, melyet a nyakukba akasztottak és a saját nevükön kívül, a fogadó család neve, illetve vallása szerepelt rajta. Damjanovics Olga, akit két évvel később, 1925-ben utazott Hollandiába, úgy emlékszik vissza, hogy ezen a táblán a saját neve, a szülei neve és címe, valamint a nevelőszülei neve és címe állt.

Krisztics Ilona elbeszélése szerint, amikor megérkeztek Rotterdamba egy nagy terembe vezették őket, ahol tejet és süteményt kaptak, majd egy bizottság név szerint szólította mind-egyiküket. Ellenőrizték a nyakában függő táblán álló adatokkal, majd egy folyosón kellett végigmennie, ahol ismét megnézték a nevét. Ezután találkozhatott nevelőanyjával, aki e folyosó végén, a lépcső alján várt rá.

A magyar gyermekek megérkezésének körülményeiről számol be az „Alkmaarsche Courant” egy 1920-beli rövid híre is:

„A 4 óra 25-ös vonattal, tegnap délután 22 magyar gyermek érkezett, akiket az 'Általános Bizottság' elnöke Utrecht-ből kísért el ideig. A gyermekek fogadását a rendőrség kiválóan biztosította. A gyermekek, 17 fiú és 5 lány egészségesek. Négyen közülük rögtön Schoorl-ba utaztak tovább, a többiek pedig a nagy 'Jan Plezier'-rel (megj.: egyfajta ponyvás teherautó) a gázzárhoz mentek, hogy ott lefűrödjenek és egyenként valamit. Az orvosi vizsgálat után a gyermekeket a 'Jan Plezier' a nevelőszüleikhez szállította.”

Találkozás a nevelőszülővel

A találkozás a nevelőszülők és gyermekek között biztosan nem volt könnyű pillanat. Nagymamám emlékeit megérkezésének délutánjáról, jó néhány évtizeddel később, nevelőanyja egyik távoli rokonának mesélte el, aki a történetet sietve egy papírzacskóra jegyezte fel. Egy újságcikkhez akarta felhasználni, de sajnos meghalt még azelőtt, hogy megírhatta volna:

„Rettentő izgatottan lépett be a házba. Egyetlen szót ismert hollandul, azt, hogy 'alma'. Egy nagy ebédlőbe vezették. A megterített asztal mellett, amelyen krumpli, bifsztek és almászószt állt, nevelőapja és egy ismeretlen idegen ült. Levették vele a kabátját és a hátizsákját. A nevelőanyja átvizsgálta őket (...) és, egy piros ruhát kivéve, mindet bedobta a kályhába, a ruhákat, a fehérneműt, mindent!

Azután odaültek az asztalhoz, de a nyers bifszteket nem bírta lenyelni, így csupán a krumpliból, meg az almászósztból evett.

Eljött a lefekvés ideje. Rettenetes volt! Egyedül a második emeleten. Félt a magányos sötét szobában, ezért megengedték neki, hogy nyitva hagyja az ajtót, de csak akkor nyugodott meg igazán, amikor hallotta, hogy a nevelőszülei is a másodikon alszanak majd.

Másnap Ilona nevelőanyjával a Kalverstraat-ra ment bevásárolni. Kapott ruhákat, fehérneműt, harisnyát, cipőt, télikabátot...mindent. Úgy érezte magát, mint egy kis hercegnő. Nemsokára iskolába ment és három hónap múlva már jól beszélt hollandul...

„Pár házzal arrébb lakott egy másik magyar kislány is, Hilda, aki Sopronból érkezett. Hildának honvágya volt, ezért Ilonát a nevelőanyja elvitte hozzá vendégségbe. Együtt játszottak egész délután.

– Miért vagy szomorú, hiszen olyan jó itt Hollandiában?! – kérdezte Ilona Hildától, de Hildának nagyon hiányoztak a testvérei. Ilona azonban (...) élvezte mindent, amit Hollandia nyújtott a számára és szívesebben játszott azután már a holland barátjával, Tiny-vel.”

A hollandiai élet

A magyar gyermekakció elindításakor nehézséget okozott, hogy az addig német és osztrák gyermekeket befogadó holland családok megijedtek, nem tudnak majd közös nyelvet találni a magyar gyermekekkel. A Huisvestings-Comité emlékkönyvében a következő, 1920-ban kiadott felhívást olvashatjuk: *„Körülbelül még 20 000 hely áll a rendelkezésünkre, ami azt jelenti, hogy hetente 600 gyermeket tudunk fogadni. A gyerekek három hónapig Hollandiában maradhatnak, amelyhez csupán német nyelvtudás szükséges...”*

A kezdeti félelmek azonban alaptalanok voltak, hiszen nagymamám visszaemlékezéséből is kiderül, hogy három hónap alatt már megtanult hollandul. Valószínűleg nem volt ez másként a többi magyar gyermekkel sem, hiszen többségük a legfogékonyabb 6-12 éves, vagy még fiatalabb korában került nevelőszüleihez. A következőket írta róluk Rudnay ügyvivő 1927-ben: *„Bizonyára örömmel fogod venni, ha közlöm, hogy azon nevelőszülőkhöz, akik több nemzetbeli gyermekekkel foglalkoztak, a magyarokat szeretik a legjobban, jól nevelt, figyelmes, értelmes gyerekeknek mondják őket, intelligenciájukat a belga, a német és osztrák gyerekek intelligenciájára fölé helyezik. Kellemes tudat lenne ez, ha nem tartana az ember attól, hogy ezek a nyilatkozatok pusztá udvariasságból erednek.”*

Nyilvánvaló adódtak azért problémák a magyar gyermekekkel is, de az tény, hogy többségük igen hamar megszokta a hollandiai életet. A gondot végül nem az okozta, hogy nem tudtak szót érteni a nevelőszüleikkel, hanem az, hogy elfelejtették az anyanyelvüket. Ez főként azokat veszélyeztette, akik elkezdtek holland nyelvű iskolába járni.

Az akció elindításakor úgy gondolták, hogy egy-egy gyermek két-három hónapot tölt majd a hollandiai nevelőszülőknél, ezen idő alatt pedig nem szükséges iskolába járniuk. Azok számára azonban, akik akár több évre is kint maradtak, ez elkerülhetetlenné vált. Természetesen voltak kivételek, mint amilyen például Harmath Istváné, aki háromszor is járt a transzportokkal Hollandiában és ebből egy alkalommal kilenc hónapot töltött ott, mégsem tanult soha kinti, holland iskolában. Mindig itthon folytatta tovább a tanulmányait, bár közben két iskolai éveit is halasztania kellett. Anyanyelvének fenntartása miatt azonban, 1920-ban rendszeresen látogatta a hágai Centraal Comité által működtetett magyar napközi iskolát, ahol két Magyarországról érkezett tanítónő foglalkozott a gyermekekkel. Hasonló iskoláról számolt be Damjanovics Olga is, aki a római katolikus akció keretében, Bloemendaalba került és hetente egy napot töltött a Haarlem-i magyar iskolában, ahol nem volt tananyag, csupán lehetőséget teremtett számára ahhoz, hogy találkozhasson a többi magyar gyermekkel.

A protestáns akció kezdeményezésére Magyarországon 1920-tól, egy Holland–Magyar Iskolát is alapítottak, mely a már Hollandiából hazatért magyar gyermekeket holland nyelvi ismereteinek fenntartását tűzte ki céljául. A kikerült magyar gyermekek, a számukra működtetett iskolákon kívül, magánúton nem nagyon érintkeztek egymással. Drevenka Gizella, aki egy mélyen vallásos római katolikus családba került, arra emlékszik vissza, hogy nevelőszülei nem engedték, hogy a szomszédságukban élő magyar kislánnyal találkozzék, mert az református volt. Drevenka Gizella egyébként öt évet maradt Hollandiában, pontosan azért, hogy befejezhesse az ott elkezdett tanulmányait. Magyarországon azután, hogy elfogadják a kinti iskolai éveket, magyar nyelvből és történelemből kellett különbözeti vizsgát tennie.

A végleg kint maradt gyermekek, mivel többnyire paraszti, iparos, vagy kiskereskedő családokhoz kerültek, a kötelező iskolák elvégzése után általában már nem jártak felsőbb iskolákba. A leányok rendszerint szolgálólányok lettek, a fiúk pedig valamilyen szakmát tanultak.

A gyermekek tehát, fogékony életkoruk miatt, nagyon hamar megszokták a hollandiai életet. Mindezt jelentősen megkönnyítette, hogy az otthoni szegénységből egy jóléti társadalomba kerültek. Nagymamám például, kinttartózkodása alatt a nyarakat, sokakhoz hasonlóan, mindig a tenger mellett tölthette el. Édesanyjához írt leveleiben általában azt sorolta fel, hogy legutóbb mit evett, mit kapott ajándékba, vagy éppen merrefelé járt. Egyik, 1922-ben íródott levele a következőképpen szól:

„Kedves anyukám.

Én egésznap játszok. Kaptam egy babát (...) és kaptam egy szövet ruhát és egy kötényt kedves anyukám megkaptam a levelét! és mikor fölkelek akkor 10 óra van, reggelire kapok két bögre tejet, egy süteményt. 11 órakor kapok kakaót... és délbe kapok három darab fehér kenyeret rája vajot húst, uzsonnára egy bögre kakaót, vacsorára kapok egy szelet húst, négy krumplit, kétkanál zsírt és alma főzeléket, egy narancsot, és mikor lefekszek akkor kapok egy pohár tejet, van egy mosoni barátim és egy hollandi barátim, én már jól tudok hollandul, templomba megyünk mindig és egyszer elmentünk a templomba kijött egy magyar pap és így szólt itt vagytok magyar gyerekek és megmonta hogy kell gyóni és gyontunk másnap meg áldoztunk. Én anyukám híztam kétkilót, a hollandi gyerekek tetszenek, de rém pajkosak. a hollandi néniel elmegyün minden vasárnap sétálni, és bemegyünk egy kávéházba és kapok bögre kakaót egy darab tortát. Én már láttam hajót, és anyukám nevedjen ojan lusta az a levél. a bácsiával annyit játszok.

Kezeit csokolom“

A levélből kitűnik, hogy nagymamám rengeteg tejet és kakaót kapott. Az ő és mások visszaemlékezései szerint is, az étkezések állandó résztvevője volt még ezen kívül a zabpehely, a csokoládédarával megszórt vajjas kenyér, a krumpli, és a bifsztek. A levélből az is kiderül, hogy a gyermekeket meglátogatta egy magyar pap, akinél gyónhattak. Valóban rendszeresen jártak Hollandiába a magyarországi akció által kiküldött megbízottak, akik látogatásaik során ellenőrizték, milyen körülmények között laknak a magyar gyermekek, jól érzik-e magukat a fogadott családjuknál és azt is, hogy esetleg nem élnek-e vissza a munkaerejükkel. Nagymamán nevelőszülei minden levélhez hollandul, vagy németül hozzáfűztek még egy-két sort, általában arról, hogy a gyerek sokat játszik, szépen fejlődik, jól viseli és jól is érzi magát Hollandiában.

A szülők és gyermekek közti levelezést egyébként a Liga azzal segítette, hogy egy-egy transzporttal, a gyermekeken kívül, ezeket a leveleket is szállította a két ország között.

A Magyar–Holland Szemle egyik, 1922-ben kiadott számában megjelent a következő felhívás:

„A Hollandiában tartózkodó gyermekek szüleikhez!

A 'Magyar–Holland Szemle' kiadóhivatala, VIII., Üllői-út 4., megállapodást létesített a 'Magyar–Holland Tájékoztató- és Utazási Irodával', hogy mindazok, akik a lapra évi 60 koronával előfizettek, összes Hollandiából érkező leveleiket díjtalanul magyar nyelvre ülteti át és bármilyen hollandi vonatkozású ügyben készséggel szolgál felvilágosítással.“

A Hongaarsche Herut pedig az alábbi hirdetést tette közzé 1923-ban:

„Firma G. R. Visser-Kelders, Leeuwaarden Megbízható csomag (szeretettadomány) szállítás Magyarországra, Ausztriába, Németországba. Garantált kijuttatás, olcsón. Tartalom: sajt, vaj, zsír, kávé, tea, liszt stb.“

Erősödő Holland–Magyar kapcsolat

A gyermekakciók egyre szorosabbra fűzték a holland és a magyar nép kapcsolatát. Magyarország ezt a trianoni békediktátum utáni revízió elősegítésére és hazánknak, Nyugat-Európába való minél szélesebb körű megismertetésére, elfogadtatására akarta felhasználni, Hollandia pedig befektetési körének kiszélesítésében kamatoztatta.

Holland–magyar lapok jelentek meg, társaságok alakultak, a két nép közös biztosítót és bankot alapított, valamint ekkor jött létre a Magyar–Hollandi Tájékoztatói és Utazási Iroda is, melynek révén 1924-ben, megérkezett hazánkba a hollandiai nevelőszülők első szervezett csoportja, amit 1925-ben, illetve 1926-ban újabbak követtek.

1924-ben *Holland szív* címmel, a hollandiai szülők látogatása alkalmából egy film is készült, mely egy mezőkövesdi kislány, Marika, hollandiai útját meséli el. Az 1938-ban, Budapesten megrendezett XXXIV. Eucharisztikus Kongresszusra szintén számos római katolikus, holland nevelőszülő utazott el Magyarországra és találkozott egyúttal, hajdan nevelt gyermekével is.

Az egyre szorosabbá váló holland–magyar kapcsolatok számos kulturális eseményben és művészeti alkotáson keresztül is megnyilvánultak. az 1923-as évre esett Wilhelmina királynő uralkodásának 25. évfordulója, melynek megünneplésében a magyar gyermekek is részt vettek. Mind a protestáns, mint a katolikus bizottságok részéről hat-hat, akkor éppen Hollandiában tartózkodó gyermek, nemzeti színű szalaggal átkötött ruhában és két magyar tanítónő kíséretében audienciára ment a királynőhöz, ahol elénekelték a holland himnuszt és egy dalt, ami kifejezetten erre az alkalomra íródott. Az ünnepség keretében, Magyarország hálijának kifejezéséeként, egy színes üvegablakot adtak át Wilhelmina-nak, mely később az amszterdami királyi palotában nyert elhelyezést.

Magyarországon egyébként a mostani Városligeti, korábbi Gorkij-fasort, hajdan a holland királynő tiszteletére Wilhelmina Királynő Útjának nevezték. 1926-ban pedig Budapest, egy holland adományokból létrehozott református iskola is létesült, melyek Wilhelmina leánya, Juliana hercegnő után, Juliánna Református Elemi Iskolának nevezték el.

3. A gyermeküdtetés befejezése

Az utolsó osztrák gyermekeket szállító vonat, 1924. május 15-én indult el Hollandiából. Forster Pál, a hágai magyar ügyvivő, már ekkor megállapította, hogy ezt intő jelként kell értékelnünk, mivel feltételezhetően, a magyar akció sem fog már sokáig tartani. A holland–magyar akció intenzitásán ekkor azonban még nem volt érzékelhető semmiféle változás, az osztrák–magyar kapcsolaton terén viszont igen. Az osztrák államvasutak ugyanis jelezték, hogy 1924. január 1-től fel akarják bontani a magyar vasúttal kötött egykori megállapodásukat, amelynek értelmében a Liga vonatai ingyen haladhattak át Ausztria területén. Ez a Liga költségeit úgy megemelte volna, hogy képtelen lett volna folytatni a gyermeküdtetési akciót. Tárgyalások kezdődtek, melybe a külképviseletek és a holland kormány is bekapcsolódott, míg végül a 'Bundesbahn' mérsékelte a Ligával szembeni anyagi követeléseit. A Forster Pál által 1924-ben megjósolt hír végül 1926 júliusában következett be: a hágai Centraal Comité hivatalosan befejezte a munkáját és feloszlott.

A magyar közvélemény az okokat kereste. Arra gondoltak, hogy esetleg a frankhamisítási botrány híre hatott negatívan a hollandokra, vagy hazánkban tett látogatásaik során felfedezték, hogy Magyarországon a szegények mellett élnek nagyon jó módú emberek is és úgy ítélték meg, hogy ők is képesek lennének segíteni saját nemzetbeli társaikon.

Hasonló okokra figyelemztetett egyébként, Rudnay ügyvivő már egy, 1921-ben kelt levele is: *„A gyermekakciók révén intenzívebbé vált érintkezés folytán meglehetősen jól vannak tájékozódva viszonyaink felől. Teljes részvétellel viseltek hazánkat ért nagy szerencsétlenségekkel szemben, de tudják azt is, hogy nálunk meg van a gazdaság újra felépítésének a lehetősége és biznak is a mi jövőnkben. Mint gyakorlati emberek tisztában vannak azzal, hogy ilyen nagy megrázkódtatások után a gazdasági élet nem jöhet máról holnapra rendbe és készséggel támogatnak is, hogy könnyebben meg tudjunk küzdeni az átmeneti idők nagy nehézségeivel...”* *„Tudják, mert sokan saját szemekkel látták, hogy milyen nagy nyomor van minálunk, de tudják azt is, hogy ez a nyomor nem általános, mert vannak társadalmi osztályok és foglalkozási ágak, melyek határozottan jólétben, sőt bőségben élnek.”* *„Ha ugyanis nem tudjuk a világot arról meggyőzni, hogy a mi kultúránk és államalkotó képességünk révén Kelet-Európában egy nyugvó pontot alkothatunk, melynek fenntartása legalább is európai érdek, akkor a mi ügyünk el van veszve. Mert szentimentális barátságokra nem építhetünk.”*

A kételyeket a Magyar–Holland Szemle 1926. május 1-én megjelent cikke igyekezett eloszlatni. Az újság Sande van de Bakhuyzen úrral, a magyarországi holland követtel készített interjút. A követ tagadta, hogy a frankhamisítási ügynek bármi köze lenne az akciók lezárásához és azt is, hogy a holland nevelőszülőkre tettek volna esetleg rossz benyomást a magyarországi látogatásaik. A tény véleménye szerint az, hogy a hágai bizottság azért nem folytatta tovább az akciót, mert már nem talált elegendő olyan családöt, aki gyermekeket szeretett volna befogadni, mivel Hollandiában ekkoriban egy nagy árvízkatasztrófa miatt, számtalan holland is segítségre szorult.

A katolikus bizottság is, mely a Centraal Comité feloszlása után, még egy darabig tovább működött, szeptember végül arra az elhatározásra jutott, hogy nem indulhat több gyermektranszport Hollandiába és a még ott tartózkodó 4-5000 magyar gyermeket is az év végéig haza fogja juttatni.

A befejezés okait kutatva, Rudnay ügyvivő 1927-ben kelt levelében „a jótékony cselekedet-re hajlandó családok” számának csökkenése mellett, arra is utal, hogy az akciók lezárását valószínűleg a magyar kormány idézte elő azzal, hogy nem vállalta a továbbiakban magára a vonat indításának ráeső költségeit. E megállapítást erősíti meg egyébként a 'Noord-Hollandsche Dagblad' egyik, 1927-ből származó híre is, mely az akciók befejezését a magyar kormány politikai célú döntésének tartja. A cikk írójának véleménye szerint a kormány úgy érezte, hogy fizetőképességének hitelét negatívan befolyásolná egy ilyen mérvű humanitárius akció, mivel az Magyarország szegénységét demonstrálja a külvilág felé.

Így-vagy úgy, a lényeg az, hogy a protestáns Centraal Comité 1926 júliusában, a római katolikus Huisvestings-Comité pedig 1926 szeptemberében, hivatalosan lezárta a magyar-holland gyermeküldözési akciókat. Egy darabig még tovább működött a római katolikus akció regionális Leiden-i Bizottsága, illetve az amszterdami R. K. *Hongaarsch Kindercomité* (R. H. K.), vagyis a *Római Katolikus Magyar Gyermekbizottság* is.

1927. augusztus 28-án a következő hír jelent meg a reggeli lapokban: „Mától fogva a magyar gyermekek nem küldetnek többé Hollandiába. A Gyermekvédő Liga azon vonatokat bocsájtja rendelkezésre, amelyekkel a még a Hollandiában lévő gyermekek hazájukba visszatérhetnek. Ezen vonatok a következő dátumokon fognak indítani: szeptember 26-án, az első vonat 300 gyermekkel, november 21-én, vagy 28-án a második vonat 600 gyermekkel és végül január elején az utolsó vonat a még itt visszamaradt gyerekekkel. A tápszülők felhívtnak, miszerint a gyermekeket már most jelentsék be az illetékes körleti igazgatóságnál.” A római katolikus bizottság felhívása szerint, ha a „tápszülők” a gyermekeket 1928 januárjánál tovább maguknál szeretnék tartani, alá kell írniuk egy nyilatkozatot arról, hogy a gyermekek hazajuttatásáról ők gondoskodnak majd, valamint kikérik mindehhez az édes szülők hozzájárulását is.

Egy 1928. április 12-i jelentés szerint a Római Katolikus Gyermekbizottság helyett létrejött a *Római Katolikus Holland-Magyar Gyermeksegélyező Akció*, mely a továbbiakban a magyar gyermekek hazájukban való támogatását tűzte ki céljául, például ruhacsomagok küldésével, vagy ingyenes menzák felállításával. 1928-tól 1930-ig azonban, a két ország között még tovább közlekedtek az ún. vakációs vonatok, amelyek 2-300 gyermeket, pár hónapos nyári vakációra szállítottak, legtöbbször a már korábról ismert nevelőszüleikhez.

Hazatérés Magyarországra

A gyermekek többsége 1926–1927 folyamán tehát hazaindult. A több évet Hollandiában töltött gyermekek számára a hazatérés legalább olyan nehéz volt, mint annak idején Magyarország elhagyása. „Nemsokára indul vissza a gyermekvonat. Szepegvé kapaszkodnak a magyarok a hollandi tante, vagy oom karjaiba.” „5 éves kislány két évet volt kiint és már egy szót sem beszél magyarul.”

Egy holland újságban jelent meg a következő cikk: „Most kaptuk a hírt a Menekültügyi Bizottságtól, hogy az 5 éves magyar kislány Emma Waszal [Noszál Emma], aki egy gyermektranszporttal Delft-ből Budapestre tartott, és oda nem érkezett meg, megkerült. A gyermeket, úgy tűnik, nem ismerték fel a szülei, mivel csupán két éves volt amikor Hollandiába kerül.”

A nevelőszülők egy része felajánlotta a gyermekeknek, hogy továbbra is ott maradhatnak Hollandiában. Az Országos Gyermekvédő Liga emlékkönyve szerint, az akciókkal kikerült magyar gyermekek közül 2000 még 1936-ban is kiint tartózkodott. Rudnay hágai ügyvivő, 1929-ben a következőket írta három magyar gyermek végleges kiintmaradásával kapcsolatban: „Magam részéről nem nagyon szívesen vegyem, ha magyar gyermekek külföldön maradnak, mert hiszen elvesznek az országra nézve, de enyhébb beszámítás alá veszem, ha lányokról van szó. Különösen indokoltnak tartanám, hogy a gyerekek Hollandiában maradjanak, mert ha ahhoz ragaszkodnátok, hogy ez a három kislány Magyarországra visszatérjen, a nyomorba taszítva, tudja Isten milyen jövő állana előttük. Itt tehát szerintem, emberi szempontból lehetetlen elzárkózni az elől, hogy a három gyermek kiint maradjon, annál is inkább, mert törvényt gyámjuk, illetőleg anyjuk ebbe beleegyezett.”

A Hollandiában kiint maradt magyar gyermekek fölött a nevelőszülők gyámságot vállaltak. Azért gyámságot, mert a holland törvények tiltották a külföldi gyermekek adoptálását. A holland idegenrendészet egyébként nem túl sok energiát fordított a transzportokkal kikerült magyar gyermekek nyilvántartására, mivel nem veszélyeztették a holland munkaerőpiacot. Ezért nem kerültek be a hivatalos népszerűségi nyilvántartásba és nem minősültek emigrációs csoportnak sem.

A kint maradt leánygyermek sorsa jogilag általában már akkor rendeződött, ha férjhez mentek egy holland fiúhoz, ezáltal ugyanis automatikusan megkapták a holland állampolgárságot. A most Rijnsburgban élő Katalin Dobos, Kromhaut, például hét évesen, árvaházból került holland nevelőszülőkhöz és akkor tért csupán haza, amikor a házassághoz szükséges iratokat kellett beszereznie Magyarországról. A Hollandiában maradt magyar fiúk helyzete már nehezebb volt, mivel az állampolgárság megszerzéséhez honosíttatniuk kellett magukat, aminek anyagi feltételei is voltak.

Kint maradni, vagy hazajönni

„Két otthonom van, Magyarország a szülőföldem, Hollandia pedig a hazám...” – mondta Váci Gizella, aki 1920-ban, 14 évesen került ki a nevelőszüleihez, majd 1930-ban, Hágában házasságot kötött a mostohabátyjával és végleg Hollandiában maradt.

Nagymamám mindig a második hazájaként emlegette Hollandiát és egy életen át felrótta az édesanyjának, hogy amikor véglegesen kint akarták tartóztatni, az nem mondott le róla.

Az igazság az, hogy azok a gyermekek, akik több évet töltöttek Hollandiában és ráadásul holland iskolába is jártak, teljesen beilleszkedtek az ország életébe, szokásaiba. Minél fiatalabb korban kerültek ki, ez annál gyorsabban következett be. A magyarországi rossz körülményekből egy jóléti társadalomba, sokan pedig, például hadiárvaként, egy kiegyensúlyozott, teljes családba kerültek.

Ezek a gyermekek amikor hazatértek, előfordult, hogy Magyarországon már nem találták többé a helyüket, nem tudták már az édes szüleiket a nekik kijáró tisztelettel szeretni, nem tudták többé eldönteni hova is tartoznak igazán, egyszóval kettős identitásúakká váltak.

A hollandiai gyermeküdtetés mérlege

Az 1920-as évekbeli akciókban részt vett magyar gyermekek létszámáról többféle adat létezik.

A *Trein naar Holland* című film bevezetőjében az első és második világháború gyermekakcióira vonatkozó adatok kb. 40 000 magyar gyermekről számolnak be, azt viszont nem említik, hogy ebből mennyi az 1920-as években Hollandiába kikerültek száma. Az Országos Gyermekvédő Liga működésének 30. évfordulója alkalmából kiadott emlékkönyvben szereplő táblázat az 1920 és 1930 között a transzportokkal Hollandiában kint járt gyermekek létszámát 28 568 főre teszi.

Nehéz az adatok pontos meghatározása, mivel az előbb említett táblázaton kívül, eddigi kutatásaim alapján, nem áll más erre vonatkozó adat rendelkezésünkre. Eltekintve a 's Hertogenbosch-i Comité emlékkönyvében, illetve éves jelentéseiben közölt táblázatokról, amely 14 133 főre teszi az 1920-tól 1926-ig kiutatztatott magyar gyermekek létszámát, de ez csupán részadat, hiszen csak a római katolikus akcióra vonatkozik.

A Magyar Országos Levéltár anyagaiban az Országos Gyermekvédő Liga 1920-as évekbeli gyermeküdtetési akciójára vonatkozóan, szintén nem maradtak fenn pontos számadatok. Egyedül egy névjegyzés, amelyben az 1921. március 6-i, vagyis a nyolc transzporttól az 1923. szeptember 30-i, vagyis a 33. transzportig, ABC sorrendben, elindulásuk és hazaérkezésük időpontjával együtt szerepelnek a Hollandiába indított gyermekek nevei.

A hollandiai levéltárak sem őriznek sokkal több anyagot ezzel kapcsolatban. A legtöbb, erre vonatkozó információt a holland határőrségnek a belügyminisztériummal és az egyes bizottságokkal, egymás között lefolytatott levelezéséből szűrhetjük le. Ezekben a levelekben az egyes szervezetek, vagy a belügyminisztérium általában egy-egy újabb transzport érkezésének, vagy indulásának dátumát közli a határőrséggel.

E mintegy 138 levélben található információ a Magyar Országos Levéltár anyagai, valamint újságcikkekben közölt dátumok segítségével gyűjtöttem össze az 1920 és 1926 között Magyarországról Hollandiába indított, illetve Hollandiából Magyarországra visszaindított transzportokra vonatkozó adatokat. A hazánkból indított csoportok számozása, csupán a Magyar Országos Levéltár adatai között szerepel, tehát az 1921. március 6. előtt, illetve az 1923. szeptember 30. után, valamint a két dátum között szereplő, 17., 18., 19., 20., 21. és 27. Magyarországról indított transzportok esetében, a számozásukra csak következtetni lehet.

Egy-egy vonattal átlagosan 5-600 gyermek utazott. Zellendorf Dezső alezredes orvos egyébként, jelentésében 550 főt említ egy vonat ideális létszámaként. A következő táblázatban

közlöm az Országos Gyermekvédő Liga által közölt és az általam gyűjtött adatokból számított évenkénti gyermeklétszámot:

Összesen	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	
25 168	A Liga adata	3588	3766	5178	4711	3906	3377	642
24 448	Általam számított	3362	4137	4332	4905	3930	3470	312

A különbségek tehát tulajdonképpen elhanyagolhatóak, annál is inkább, mivel az általam összegyűjtött adatok többnyire a forrásokban is már körülbelüli értéként szerepelnek, valamint több esetben is hiányosak. Az előzőekben említett bizonytalanságok miatt, tehát nyugodtan kijelenthetjük, hogy 1920 és 1926 között kb. 24-25 ezer magyar gyermeket helyeztek el hollandiai nevelőszülőknél, amelybe természetesen azt is bele kell számítani, hogy sok esetben egy-egy gyermek kétszer, háromszor is kiutazott a vonatokkal.

A Hollandiából hazatért csoportokról Magyarországon nem maradtak fenn adatok, ebben az esetben kizárólag a holland határőrségnek írt levelekre támaszkodhatunk. Ezek alapján 1920-ban 1507 fő, 1921-ben 2925 fő, 1922-ben 2800 fő, 1923-ban 4635 fő, 1924-ben 2990 fő, 1925-ben 3550 fő, 1926-ban pedig 1750 fő, összesen tehát mintegy 20 157 gyermek tért haza Magyarországra. Ez valójában legalább 2000 fővel több kellett hogy legyen, mivel négy transzport esetében biztosan nem maradtak fenn a gyermekek létszámára vonatkozó adatok és egy-egy vonattal átlagosan 500 gyermek utazott.

Így a hazatérők kb. 22 ezer fős létszámát a kiutazó gyermekek létszámával összehasonlítva, azt a következtetést eredményezi, hogy az akciók hivatalos befejezése után még kb. 2-3 ezer magyar gyermek maradt kint Hollandiában.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezen gyermekek fölött mindenképpen gyámságot is vállaltak a nevelőszülei, hiszen 1926 után egyes regionális bizottságok egy darabig még tovább működtek, ezenkívül, ha a szülők vállalták, később a saját költségükön, egy menetrend-szerinti vonattal is hazaküldhették a gyermekeket.

Az egyetlen adat, ami fennmaradt az feltehetően végleg Hollandiában maradt magyar gyermekek létszámára vonatkozóan, az Országos Gyermekvédő Liga emlékkönyvében szerepel, amely megemlíti, hogy még az emlékkönyv megjelenésének évében, tehát 1936-ban is 2000 magyar gyermek tartózkodott a nevelőszüleinél Hollandiában.

„Királyi Fenségek! Igen tisztelt Hölgyeim és Uraim! A Szentírásnak talán legbájosabb epizódja az, amikor a Megváltó alkonyat felé a tanító munkába belefáradt és az anyák mégis oda akarták vinni gyermekeiket hozzá; a tanítványok a mester iránt való figyelemből ezeket az anyákat távol akarták tartani, de amikor Jézus ezt észrevette, azt mondta nekik: Erresszétek hozzám a gyermekeket. Ez isteni szóra csakhamar körülereglettek a gyermekek, ő pedig megcsókolta és megáldotta őket. Ha teológus lennék, azt vitatnám, hogy minden idők gyermekvédelmének biblikus – hogy úgy mondjam – dogmatikus alapja a Megváltónak a maga egyszerűségében valóban isteni kijelentése, hogy erresszétek hozzám a gyerekeket.” Ezzel a beszéddel nyitotta meg gróf Klebelsberg Kúnó vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1926. április 25-én az Országos Gyermekvédő Liga közgyűlését.

Az Országos Gyermekvédő Liga igazgatójának, Neugebauer Vilmosnak, értékelése szerint a gyermeküdtetési akciók legfontosabb eredménye elsősorban a kiutaztatott magyar gyermekek megjavult fizikai állapotában mutatkozott meg. Ezenkívül az erkölcsi, lelki életükre is pozitív hatást gyakoroltak a nevelőszüleinél eltöltött hónapok és évek.

Hazánk számára a gyermekcsoportok a holland-magyar kapcsolatok megerősödését vonták maguk után. A Magyarországra látogató nevelőszülők, a nevelt gyermekekkel való találkozáson kívül, egyre jobban kezdtek érdeklődni hazánk politikai helyzete, valamint az itteni befektetési lehetőségek iránt. Nem véletlenül nevezte Neugebauer Vilmos a Hollandiába utaztatott magyar gyermekeket „diplomatáknak”, magát az akciót pedig „új diplomáciának”.

A magyar gyermekvédelem, a gazdaság és a politika ügye ezúttal tehát, összefonódott. Az alultáplált gyermekek meleg otthonra és jó ellátásra, Magyarország pedig gazdasági helyzetének megszilárdítására és a trianoni békediktátum döntéseinek felülvizsgálatára vágyott. A holland családok befogadták és megszerették a magyar gyerekeket, a hollandiai újságok pedig cikkeket közöltek a hazánkat ért igazságtalanságokról.

A hollandok segítőkészsége talán abban keresendő, hogy akkor álltak mellénk, amikor Európa nagy része Magyarországot ellen fordult. Talán éppen azért volt ez így, mert az üdtetési

akciókban részt vevő protestáns, illetve római katolikus szervezeteket elsősorban nem politikai, hanem humanitárius és vallási szempontok vezérelték, melynek révén a hollandiai családok még két alkalommal, a II. világháború után, 1945 és 1949 között, valamint az 1956-os forradalmat követően is fogadták a magyar gyermekeket.

A hollandiai magyar gyermeküdtetési akciók történetével hazánkban ez idáig, csupán néhány kisebb tanulmány, valamint két dokumentumfilm foglalkozott, pedig valóban sokan élnek közöttük olyanok, akiknek rokonai, ismerősei közül valaki annak idején, akár már 1920-ban, ott ült a Hollandiába tartó Liga vonaton. Az akciókban részt vett magyar gyermekek talán éppen azért, mert gyermekkoriak voltak, mélyen megőrizték magukban a kint töltött időszak emlékét. Azok közül, akik a húszas években jártak Hollandiában, nagymamámhoz hasonlóan, sokan sajnos már élnek, vagy pedig igen magas korban 85-90. életévükben járnak. Többségük még most is tökéletesen beszél hollandul, levelezik egykori nevelőszüleinek leszármazottjaival és a mai napig második hazájaként emlegeti Hollandiát.

Mezősi Kamilla

Felhasznált irodalom és források rövidített jegyzéke: 1. *Gedenboek, van het Nederl. R. K. Huisvestings-Comité te 's Hertogenbosch. De liefdadigheid der Katholieken van Nederland, 's Hertogenbosch, 1924.* – 2. *Gergely F.: Száz vonat aranyvetőként jár Európa átokverte földjén. Részlet a holland-magyar gyermekakció történetéből (1919–1928), in: Confessio, 1987. 11. évf. 4. sz. – 3. *Hermán, M. J.: Gyermekmentés Belgiumban (1923–1930). Korunk, 1998. 12. sz. – 4. *Jaaverslag, van het Nederlandsch R. J. Huisvestings-Comité te 's Hertogenbosch over 1925, 1926, 1927.* – 5. *Krúdy Gyula: Liga Gida kalandjai Hollandiában és a világ egyéb tájain. Országos Gyermekvédő Liga. Budapest, 1923.* – 6. *Kuyper H. S. S.: Hongrije in oorlogstijd-in en om de Nederlandsche Ambulance te Budapest-, Baarn, 1918. 7. *Most Magyarul!, tweekalig Hongarija Magazine, szerk.: Edwin van Schie. 1998. voorjaar. jaargang 2./nr. 7. – 8. *Pótor, I.: Magyar gyermekeket mentő akció Hollandiában (1920–1930). In: Református Egyház, 1997. 11. sz. – 9. *Rijn, van A. S.: Treinen tussen twee werelden, Hongaarse vakantiekinderen in Leiden (1919–1928), szakdolgozat a Leiden-i Egyetemen (Universiteit Leiden), 1998. – *Rottenbiller, F. dr.: Az Országos Gyermekvédő Liga harminc évi működése (1906–1936). Bp., 1936. – 11. *Schrotty, P. P.: A hollandi gyermekakció. In: Egyházi Lapok, Bp., 1923. 2. sz. – 12. *Tiiski, I.: Hollandiai gyermeküdtetés az I. világháború után. In: Új magyar út, 1956. 4., 5. sz. – 13. *Verkmann-Koster, R.: De trein naar Holland. Rotterdam, 1998. – 14. *Vredenburg, van W. C. A.: Een en ander over de Hongaarsche Kinderreantie in Nederland, 's Gravenhage, 1927. – 15. A Magyar Országos Levéltár (MOL) dokumentumai – 16. A hágai Algemeen Rijksarchief (ARA) dokumentumai – 17. *Trein naar Holland, (Magyarország: Irány Hollandia) című film. Rendezte: Hilde van Oostrum, Bemutató: 1986. – 18. *Kapcsolatok, (Hollandia-Magyarország) című film, Forgatókönyv: Kövesd László, L. Mészáros Katalin, Adás: 1989. 04. 30. In: MTV-Archívum. Valamint: Nagymamám, Kozák Jánosné Baranyi Ilona levelei, feljegyzése, továbbá *Babai Ferencné Drevenka Gizella Veronika; Harmath István; Ilona van Assendelft, Krisztics; Katalin Dobos, Kromhau; Lenke, Ibolya Stolcz, Postma; Vattamány Imréné Damjanovics Olga visszaemlékezései.**************

Országos Gyermekvédő Liga Landsliga voor Kinderbescherming

Budapest, VII., Wesselényi-utca 6.

Budapest, VII., Wesselényi G. B.

A gyermek neve: *Baranyi Ilona*
 Naam van het kind:

Született: *1912. IV. 15* vallás: *rk.*
 Geboren:

Város - község: *Bpest*
 (Stad - Gemeente):

Születének neve: *B. Lajos*
 Naam van de ouders of voogden:

Lakhely: *B. v. Tomóji st.*
 Woonplaats: